

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 144 2023

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda H. Rugg

Berlin: Stefanie von Schnurbein

Göteborg: Åsa Arping

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Torbjörn Forslid

München: Joachim Schiedermaier

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anna Albrektson, Thomas Götselius

Tartu: Daniel Sävborg

Umeå: Maria Jönsson

Uppsala: Torsten Pettersson

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Ingeborg Löfgren (uppsatser) och Tim Berndtsson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2024 och för recensioner 1 september 2024. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–43–8

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2024

grupperingar, där den första handlar om romanens mimetiska, tematiska och syntetiska karaktär, och den andra rör minnesgestaltningen som beskrivs i termer av individuellt, kollektivt och kulturellt minne. I allt väsentligt bibehålls dessa analytiska begrepp avhandlingen igenom på ett konsekvent och noggrant sätt. Det jag har efterlyst är att avhandlingen tydligare skulle positionera sina resultat gentemot tidigare forskning, och jag har konstaterat att vissa – i mina ögon – mer dekonstruktiva passager i romanen, stycken som skulle kunna utmana den genomförda läsningen, valts bort. Detta hänger ihop med min delvis ideologiska invändning mot avhandlingsförfattarens sätt att närma sig boken: emellanåt är analysen både för lojal gentemot författaren i de genomförda närläsningarna, och samtidigt är den möjligen illojal i att den inte angriper Littells roman så som dess författare angriper historien. Med detta sagt är det tillfredsställande att se att Kofod-Jensen ofta mycket framgångsrikt genomfört det han säger sig vilja genomföra, och det är förstås huvudsaken: avhandlingsförfattaren är inte bara lojal mot romanen (vilket jag kan ha invändningar mot) utan han är också lojal mot sitt eget projekt (vilket är utmärkt!).

Under min tid i tankesmedjan Humtank (där jag till en början representerade just Karlstads universitet) drev jag med viss envishet tesen att kulturen och humaniora bör ägna sig åt att uppmuntra *intellektuell instabilitet*, att bejaka osäkerheten som drivkraft. Kofod-Jensen har med sin ambitiösa läsning visat att Littells roman i allra högsta grad är en källa till denna intellektuella instabilitet. Mitt gränsöverskridande tallkottöga registrerar detta som något positivt.

Jonas Ingvarsson

Johanna Lindbo, *Den sinnliga uppmärksamheten. Materiellt ekokritiska läsningar av svensk prosa från antropocen*. Göteborgs universitet. Göteborg, 2023.

Denna avhandling i litteraturvetenskap är en 251 sidor lång sammanläggningsavhandling som består av abstract på svenska och engelska, en kappa och sex på förhand publicerade artiklar.

Kappan består av en inledning, en forskningsöversikt, teori- och metodreflektioner samt en sammanfattning av artiklarna. Allra först i inledningen definieras genren "nature writing", där naturen står i centrum, som den som brukar bli föremål för eko-

kritiska studier. Men Lindbo vänder sig därefter genast bort från denna genre med frågan om det inte genom att rikta blicken på särskilda sätt också borde gå att göra produktiva läsningar av den mer-än-mänskliga värld som inte befinner sig i texternas centrum utan snarare i bakgrunden. Kanske kan vi på så vis få tillgång till mer-än-mänskliga narrativ och utmana dualismen mellan människan och hennes omvärld?

På denna problemformulering följer en syftesdeklaration som innebär att: "undersöka skönlitteraturen som en kunskapskälla till, och skildrare av, mer-än-mänskliga berättelser." Därefter formuleras vad jag uppfattar som ett delsyfte som innebär en fokusering av "tillämpning och hantering av teori eftersom stora delar av strukturalistiska narrativa begrepp och gängse litteraturvetenskapliga teorier utgår från kunskapande om det mänskliga." Så kommer slutligen en formulering av ett andra delsyfte: "att undersöka vad den litteraturvetenskapliga uppmärksamheten på mer-än-mänskliga narrativ får för konsekvenser för förståelsen av subjektsskap, tillblivelse och agens." (s. 19)

Därpå följer ett kortare stycke där det diskuteras på vilka sätt skönlitteraturen har en särskild potential att erbjuda överraskande perspektiv på relationen mellan den mänskliga och mer-än-mänskliga världen. Lättillgänglighet, kostens förmåga att vidga de mänskliga perspektiven och litteraturens säregna och kreativa perspektiv på människans relation till det mer-än-mänskliga är de anledningar som framförs. Detta stycke följs av ett om urval av material, där Stig Dagerman, Birgitta Trotzig och Mare Kandre definieras som avhandlingens viktigaste författarskap. Anledningen till att just dessa har valts är att de var verksamma under efterkrigstiden, att de alla tre har utförliga skildringar av den mer-än-mänskliga världen i sina verk, samt att denna aspekt av deras författarskap tidigare inte har uppmärksamats, eller i alla fall inte så mycket och inte på det sätt som Lindbo avser att göra. Sara Stridsberg, Andrzej Tichý och Mara Lee berörs också men mer perifert.

Därefter går Lindbo vidare med att diskutera begreppen Antropocen, Capitalocen och Chthulucene, vilka alla är benämningar på den tidsperiod som studeras, dvs efterkrigsperioden. Snarare än att välja ett av dessa begrepp konstaterar Lindbo att alla tre ställer "frågor om människoskap, ansvar och vad det innebär att vara av världen, på sin spets." (s. 27) Tillsammans pekar de på relevansen av att utforska hur litterära verk som skrivits efter

andra världskrigets slut och som tidigare ansetts tematisera det unikt mänskliga också gestaltar mer-än-mänskliga berättelser.

På detta resonemang följer en redogörelse för avhandlingens frågeställningar, som är två och lyder: 1. ”hur påverkar en bredare uppmärksamhet mot det mer-än-mänskliga bakgrundskiktet förståelsen av subjektskap, tillblivelse och agens?” 2. ”vilka är de estetiska uttryck som präglar de litterära gestaltningarna av de mer-än-mänskliga narrativen och relationerna mellan det mänskliga och mer-än-mänskliga?” (s. 27)

Inledningen avslutas med en redogörelse för avhandlingens disposition.

Så kommer vi då in i kappans nästa del som utlovar en forskningsöversikt över ”Materiella fält och författarskap”. Här omfattas en eklektisk, innovativ och kreativ ansats, vilket innebär att avhandlingarnas undersökningar relateras dels till det posthumanistiska fältet med inriktning mot ekokritik, dels till de fält som aktualiseras genom den tidigare forskningen av de författarskap och verk som Lindbo studerar. Det eklektiska anslaget återspeglas i kapitlets underrubriker: ”Ekologi och litteratur”, ”Existentialism”, ”Kretsloppet”, ”Kvinnotillblivelse” och ”Utsatthet”.

Betydelsen av denna mer övergripande orientering framkommer i nästföljande kapitel, i vilket avhandlingens teoretiska utgångspunkter och begrepp definieras. Som en bakgrund låter Lindbo först skapa en ”kreativ kontextualisering” genom att låta några historiska traditioner och tankegångar gå i dialog med samtida begreppsbildning rörande begreppen natur, mer-än-mänskligt, och ekofeminism. Till följd av denna kreativa ansats sätts här exempelvis den tidigmoderna filosofen Margaret Cavendish (1623–1673) i relation till den samtida fysikern Karen Barad; 1700-talsbotanikern Carl von Linné (1707–1778) i relation till den samtida bryologen Robin Wall Kimmerer; och den feministiska tänkaren Simone de Beauvoir (1908–1986) till den postkoloniala samtida teoretikern Chandra Talpade Mohanty.

Mot den bakgrunden definieras de begrepp som är viktiga för avhandlingens analyser. Den centrala tankegången om kreativ materia hämtas från posthumanism, kritisk indigen teori, nymaterialism, feministisk ekokritik, ”traditional ecological knowledge” (TEK) och, allra viktigast, materiell ekokritik. Det är precis som Lindbo själv påpekar ett eklektiskt urval som inte sällan kommer från olika kunskaps traditioner; en nöt hon knäcker genom

att inte presentera dem i relation till det fält de tillhör, utan till hur de används i avhandlingen.

Poängen med begreppet kreativ materia är i korthet att materia inte är statisk, passiv, stum och historielös, såsom vissa upplysningsfilosofer antropocentriskt hävdade och som är den rådande synen än idag, utan snarare aktiv, kreativ och vibrerande. De begrepp som används för att synliggöra, begreppsiggöra, nyansera och problematisera litterära skildringar av den kreativa materia är agens, subjekt, intra-aktion och berättande materia. Vidare uppges begreppet tillblivelse vara av särskild betydelse och möjligt att förstås med termerna porositet, elasticitet, metamorfos och figuration.

Också mer-än-mänsklig perception är en betydelsefull teoretisk ingång som förstås med begreppen växttid, sensorik, metabolism och metafor, samt med tankefigurer som berör stenens taktila temporalitet och femininitetens sammankoppling med vatten. Dessa begrepp har gemensamt att de på olika sätt möjliggör ett synliggörande och begripliggörande av det mer-än-mänskliga och att se världen ur andra perspektiv än det antropocentriska.

Efter denna gedigna genomgång vidtar ett kapitel om avhandlingens metodologiska ingångar och överväganden. Här introduceras begreppet ekonarratologi som ett sätt att synliggöra texters mer-än-mänskliga perspektiv på tid och rum trots att de är förmedlade av ett mänskligt medium. En litterär skildring av den mer-än-mänskliga världen kan förstås aldrig helt lösgöras från ett antropocentriskt perspektiv, konstaterar Lindbo, men med den ekonarratologiska metoden går det att skapa en dialektisk relation mellan natur och språk som tillvaratar såväl texters form som innehåll i den ekokritiska analysen.

Det andra begreppet som introduceras är uppmärksamhet. Att läsa uppmärksam är i detta fall att läsa med en medvetenhet om att det mänskliga perspektivet inte är det enda relevanta eller sanna, och att synliggörandet av den icke-mänskliga världen kan kräva anpassningar till andra berättande världar med andra temporaliteter och andra skalar. Lindbo hävdar att hon med detta begrepp ämnar försöka synliggöra texternas geologiska, hydrologiska och biologiska processer som människan är en del av utan att kunna se dem med blotta ögat.

Metaforanalys är det sista metodologiska begrepp som anförts. Stilfiguren metafor anses generellt sett vara starkt förankrad i språket, inte minst det litterära. Detta är dock ett antagande Lindbo problematiserar med ett biosemiotiskt perspektiv

enligt vilket förfarandet att föra någonting från en plats till en annan för att ge den ny mening inte alls enbart är utmärkande för den mänskligt definierade metaforen, utan för allt liv. Metaforbegreppet kan därmed användas inte enbart i relation till språkliga processer utan också biologiska.

Efter denna metoddiskussion vidtar en sammanfattning av artiklarna där dessa relateras till avhandlingens övergripande syften, en kort avslutning, en sammanfattning på engelska, och därefter artiklarna själva.

”Ekonarratologi och metaforanalys” (2022) heter den artikel som har placerats först. Det är en pedagogisk text som har fått sin placering i avhandlingen eftersom den enligt Lindbo förtydligar och konkretiserar delar av de metodologiska tillvägagångssätt och teoretiska begrepp som används genom hela texten. Här preciseras den uppmärksamma läsarten till att vara ett perspektiv vilket utifrån en ekokritisk synvinkel syftar till att synliggöra mer-än-mänskliga element och kroppar och att inkludera dem i narrativet som något mer än kulisser eller speglingar av de mänskliga karaktärernas känslor och öden. Berättande materia är det begrepp Lindbo återoppar för att begreppsliggöra en syn på materia som inbegripen i ett ständigt meningsskapande process. Tillsammans med metaforanalys, ekonarratologi och en problematisering av den mänskliga blicken skapas en terminologisk verktygslåda som möjliggör betydelskapande litteraturanalytiska procedurer utgående från nymaterialistiska och indigena tankegångar. Dessa begrepp omsätts så slutligen i en analys av Birgitta Trotzigs novell ”Ormflickan” (1975), där särskilt berättelsens sinnliga dimensioner synliggör mer-än-mänskliga temporaliteter och perspektiv som utmanar antropocentriska och normativa förståelser av vad det är att vara människa.

I avhandlingens andra artikel, ”More than sand? Landscape and Movement in Stig Dagerman’s *Island of the doomed*” (2019) analyseras en roman från 1946. Den handlar om sju skeppsbrutna människor som blir strandade på en öde ö, en belägenhet som i tidigare forskning har fokuserats utifrån existentiella och psykoanalytiska perspektiv. Men med hjälp av metaforanalys och begrepp som sinnlighet, rörlighet, kretslopp, metabolism, porositet och tillblivelse tolkar Lindbo ön som ett ekosystem där de skeppsbrutna blir en ny art, och där deras kroppar blir habitat respektive föda för olika delar av öns icke-mänskliga värld såsom sand och fiskar. Därav dras slutsatsen att romanens huvud-

karaktär och egentliga agent är själva ön; ett resultat som stärks av romanens ofta surrealistiska språk.

I avhandlingens tredje artikel, ”’Och vi trippar in i bergets svarta strupe’. En läsning av berg, sten och porös temporalitet i Mare Kandres *I ett annat land* och Stig Dagermans *De dömdas ö*” (2021) återkommer Dagermans roman, denna gång tillsammans med Mare Kandres debutroman från 1984. Som Lindbo konstaterar finns det många olikheter mellan dessa texter, men hon menar också att det utifrån ett ekomaterialistiskt perspektiv finns flera viktiga beröringspunkter mellan texterna såsom mötet mellan människa och landskap, sinnlighet, ett rikt bildspråk samt kopplingar till evolution och kolonialitet. Genom att placera bakgrunden i förgrunden uppmärksammas hur mer-än-mänskliga materialiteter och kroppar, främst berg och sten, bidrar till att blottlägga en komplex berättelse där mänsklig perception av temporalitet och spatialitet utmanas. I likhet med de andra bidragen använder sig Lindbo av ett brett teoretiskt ramverk som i det här fallet, utöver nymaterialism och materiell ekokritik, består av begrepp från geologi, post-kolonial- och vithetskritiska studier. Särskilt uppmärksammas hur barnperspektivet i Kandres roman förmedlar en specifik perception av världen som bidrar till den ekomaterialistiska analysen.

Det barnperspektiv som således införs i den tredje artikeln återupptas och vidareutvecklas i avhandlingens fjärde artikel, ”Sprungna ur jorden. De porösa relationerna mellan landskap, växttid och tillblivelse i Mare Kandres prosa” (2021). Här behandlas återigen *I ett annat land* (1984), denna gång tillsammans med samma författares roman *Bübins unge* (1987). Båda verken går att betrakta som barndomsberättelser, skriver Lindbo, som utforskar hur barns upplevelser av landskap gestaltas genom ett bildspråk som bygger på metaforik kopplat till sinneserfarenheter. Genom att kombinera begrepp från botanik med nymaterialistiska teorier om kropp och tillblivelseprocesser ger läsningen nya ingångar till romanen där berättelser om tillhörighet och överlevnad träder fram. Växtlighet och barndom framstår därmed som tätt sammanvävda, en omständighet som diskuteras i relation till barnets särskilda perception och sätt att ta plats i ett landskap, samt implikationerna av att flertalet av de beskrivna växterna är arter som inom botaniken brukar benämnas som pionjära, halvparasitiska eller invasiva.

I avhandlingens femte kapitel, ”Dripping Flowers. Grasping Landscape through Senses in the

Writing of Birgitta Trotzig and Andrzej Tichy” (2023), återvänder Lindbo till Trotzigs författarskap, nämligen novellen ”På andra sidan havet” från 1998, vilken läses tillsammans med Andrzej Tichys roman *Sex liter luft* från 2005. Också här bibehålls barnperspektivet i fokuseringen av relationen mellan det mänskliga och mer-än-mänskliga. Här intresserar sig Lindbo för rumslighetens olika dimensioner och riktningar, varvid sensorik, förhöjd medvetenhet, luft och himmel ges extra uppmärksamhet. Intra-aktionen mellan barnens kroppar, landskapen, luft och eld skapar i Lindbos förståelse en känsla av flytande spatiotemporalitet där det förflutna, nuet och framtiden materialiseras. Hon noterar också att intra-aktioner mellan mänskligt och mer-än-mänskligt inte alltid leder till utveckling eller frigörelse, utan också genererar smärta och subjektupplösning. Slutligen diskuteras här också på vilka sätt och med vilka implikationer delar av primärmaterialet bjuder det ekomateriella ramverket motstånd.

Så har vi då avhandlingens sjätte artikel som också är dess längsta: ”Med bråddjupt vatten under huden. Hydrologiska kroppar och femininitet i svenskspråkig prosa från Trotzig till Lee” (2021). Här undersöks hur beskrivningarna av relationer mellan kvinnliga karaktärer och vatten – sötvatten, saltvatten och dy – påverkar framställningen av de fiktiva subjektens tillblivelseprocesser i texter skrivna av Birgitta Trotzig, Mare Kandre samt i viss mån Sara Stridsberg och Mara Lee. Här problematiseras effekterna av att olika subjekt sammankopplas med olika former av materia. Vidare relateras metaforen här till figurationen, vilket fördjupar diskussionen av metaforanalysens betydelse för materiellt ekokritiska läsningar som påbörjades i artikel 1. Olika varianter av metaforen ”havet är en mor” återfinns i samtliga verk som här undersöks, en bild som ömsom förstärker, ömsom utmanar antropocentriska och patriarkaliska förståelser av kopplingen mellan femininitet och vatten. Här diskuteras också textens sätt att göra motstånd mot den ekokritiska läsertypen, samt den såväl subversiva som destruktiva potentialen i mötet mellan det kvinnliga subjektet och vattnet.

Sammanläggningsavhandlingen är fortfarande ovanlig inom litteraturvetenskapen, men den ökar stadigt. Formen har fördelarna att arbetsbördan fördelas jämnare över doktorandtiden och att extern sakkunniggranskning i form av peer-reviews sker kontinuerligt. Nackdelarna är bland annat att det blir svårare att få en tydlig linje i avhand-

lingen, eftersom större litteraturvetenskapliga studier ju har en benägenhet att utvecklas, byta riktning, omformuleras och så vidare, under arbetets gång. Dessa svårigheter har Lindbo försökt bemästra genom att inom sammanläggningsavhandlingens ram snarare än enligt publikationsdatum placera artiklarna så att de förefaller teckna en framåtskridande rörelse. Det är klokt gjort, och upplägget för avhandlingen fungerar generellt sett väl. Genom samtliga artiklar syns ett starkt intresse för estetikens betydelse för gestaltandet av människans varande av världen, möjligheterna att kombinera kunskapsområden samt också sensoriska perceptioner, mer-än-mänsklig materia och vad som sker i relationer mellan det mänskliga och mer-än-mänskliga. I kappan relateras de enskilda analyserna till avhandlingens syfte på ett föredömligt sätt, och det är ingen tvekan om att Lindbo verkligen genomför det projekt som hävdas.

Mina invändningar rör tre olika punkter, varav den första utgörs av vissa diskrepanser mellan kappan och artiklarna i relation till undersökningens teoretiska begrepp. I kappan definieras och organiseras en mångfald olika termer som alla också används i artiklarna, detta är bra gjort. Dock används begreppen i mycket varierande utsträckning, och det finns en diskrepans mellan den vikt som tillmäts vissa termer i kappan, och hur mycket de diskuteras/aktualiseras faktiskt förekommer i analyserna. Jag tänker främst på att Lindbo i kappan hävdar att en av avhandlingens viktigaste teoretiska och idéhistoriska utgångspunkter är feministisk ekokritik/ekofeminism, men att de begreppen inte förekommer någonstans i de diskussioner som förs i artiklarna. Nu kan en förstås tänka att det beror på att ekofeminism är en idéhistorisk och teoretisk bakgrund snarare än ett analysverktyg, men jag föreställer mig ändå att denna teoribildning tillsammans med det likaledes i kappan definierade begreppet kvinnotillblivelse borde innebära en fokusering av relationen mellan kvinnor, femininitet, och den mer-än-mänskliga världen. Detta sker också – men bara i den artikel som har placerats allra sist. Att diskussionen om ekokritik och kvinnotillblivelse får ta så stor plats i kappan gör att en förväntar sig att de ska återkomma något mer genomgående i analyserna, och här anas en kollision mellan hur Lindbo från början föreställde sig att projektet skulle se ut, och hur det faktiskt kom att utformas. Med orden barn och landskap förhåller det sig för övrigt på exakt motsatt sätt: inget av dessa blir föremål för någon definition eller vi-

dare diskussion i kappan, fast de ändå är helt centrala för diskussionerna i merparten av avhandlingens artiklar.

Den andra aspekten jag vill diskutera är de axiom projektet utgår från. Lindbo har en tendens att ta utgångspunkt i omständigheter som framstår som så föregivetagna att de varken behöver förklaras, problematiseras eller argumenteras för. Till exempel skrivs i avhandlingens inledning att fokuseringen av den mer-än-mänskliga världen och problematiseringen av antropocentriska perspektiv innebär att avhandlingen har en "etisk grund" (s. 18). Likaså hävdas senare, med referens till Donna Haraway, att "det är dags att människan börjar lyssna till de mer-än-mänskliga stämmorna för att skapa hållbara och affirmativa relationer, för att göra om och göra rätt." (s. 112) Exakt vad som är mer etiskt i Lindbos tillvägagångssätt än i andras, varför detta etiska förhållningssätt behövs, och vad det egentligen är som ska göras om och göras rätt, förblir dock outtalat. Jag förstår ju att det är den pågående miljökrisen och litteraturvetenskapens dominerande tendens att fokusera människan som åsyftas, men nu är det ju inte bara jag som ska kunna läsa detta och bli övertygad utan också människor om 50 år, skandinavister som kan befinna sig på andra sidan jordklotet, klimatförnekare, personer som kanske inte kan de litteraturvetenskapliga konventionerna på sina fem fingrar, med flera. Exakt vad i samtiden är det som motiverar Lindbos avhandling, mot vilken bakgrund görs dess etiska anspråk? Och vad är det specifikt som har gjorts fel tidigare, som Lindbo nu ska erbjuda ett alternativ till? Vi får vaga förklaringar och antydningar utspridda lite här och där, men ingen samlad och tydlig argumentation.

Denna diskussion leder över i den tredje fråga jag vill diskutera, nämligen den vidare tendensen i avhandlingen att kontextualisera projektet idéhistoriskt och teoretiskt, men inte historiskt eller ens i särskilt hög utsträckning litteraturvetenskapligt. Jag förstår att syftet delvis är att definiera och prova en ny begreppsapparat för litterära analyser, men jag tror att detta kunde ha uppfyllts på mer övertygande sätt om de texter och författarskap som undersöks också hade placerats in sina respektive historiska sammanhang. Jag efterlyser inte alls någon biografisk eller rakt av historiskt kontextualiserande läsart men jag tror att en viss grad av engagemang i dessa frågor hade gjort analyserna fylligare och mer konkreta, och att nyhetsvärdet av Lindbos analyser hade framträtt tydligare. Kanske hade här

till och med varit möjligt att skönja någon form av utveckling över tid? Vidare hade jag gärna sett fler referenser till tidigare forskning, med en diskussion om hur olika delar av texten har förståtts utifrån de tolkningsramar de har utgått från, och vad som blir annorlunda med Lindbos. Detta kunde ha lett till intressanta och åskådliggörande jämförelser mellan de förutsättningar det humanistiska respektive posthumanistiska paradigmet ger för kunskapsproduktion i ämnet litteraturvetenskap.

Förutom dessa tre mer omfattande punkter för diskussion har jag några mindre synpunkter som bara kan nämnas. Urvalet av material hade kunnat diskuteras och motiveras mer utförligt, inte minst med tanke på det delvis refereras till indigena kunskapsstraditioner och att de verk som analyseras hörs till svensk-språkig kanon. Diskussionen om kolonialitet som förekommer i flera av analyserna tillför viktiga aspekter, men jag saknar en mer samlad redogörelse för hur begreppet definieras i detta sammanhang, hur kunskapsstraditionen ser ut, och vad det innebär att använda det i en posthumanistisk kontext. Metoden fungerar väl, men jag hakar upp mig lite på att så stor vikt läggs vid begreppet uppmärksamhet – om en ska göra en litteraturvetenskaplig tolkning så läser en väl alltid den text som ska analyseras noggrant? Kanske hade omfokusering eller att problematisera läsarens antropocentriska blick varit bättre formuleringar, särskilt eftersom Lindbo hävdar att det hon i stor utsträckning gör är att placera bakgrunden i förgrunden.

Jag nämnde tidigare att Lindbo har en stor begreppsapparat, och faktiskt lyckas tillämpa den mer eller mindre i sin helhet, men jag anser ändå att vissa begrepp hade kunnat plockas bort. I posthumanistiska analyser är det vanligt att subjekt ersätts med agens och metafor med figuration, men Lindbo behåller dem alla – och gör därmed, enligt min mening, diskussionerna snarigare än de hade behövt bli. Å andra sidan är inte minst utvecklingen av metaforbegreppet inom en posthumanistisk kontext spännande, så det kanske är jag som tänker lite snävt. En annan aspekt jag vill uppmärksamma är tendensen i Lindbos analyser att i så hög utsträckning fokusera mötet, överlappningen, gränsupplösningen mellan den mänskliga och mer-än-mänskliga världen att såväl människa som materia i egenskap av enskilda entiteter försvinner. Detta är en konsekvens av Lindbos metod, och innebär i princip att dessa nymaterialistiska analyser i förvånansvärt liten utsträckning intresserar sig för det som kanske skulle kunna kallas för ma-

teriens materialitet. Ta till exempel diskussionerna i avhandlingens sjätte kapitel om sammankopplingen mellan mor och hav; där den kvinnliga kroppen likväl som kulturella innebörder av begreppet mor inbegrips i analysen, bortser Lindbo från havets materialitet. Vad är vatten? Vad är skillnaden mellan saltvatten, sötvatten och dy? Hur mycket av jordens yta täcks av vatten? Hur mycket av människokroppen består av vatten? Vad lever i vatten, och i vad lever vatten? Om svaren på dessa och liknande frågor hade inbegripits i analysen hade det varit helt i linje med Lindbos analysapparat och hjälpt oss att i än högre grad rikta uppmärksamheten mot den mer-än-mänskliga världen.

Slutligen vill jag påpeka att avhandlingen är extremt välskriven, ja ibland snudd på poetisk. En något högre grad av precision i uttrycken kanske hade varit önskvärt; å andra sidan förefaller Lindbos sätt att skriva motsvara hennes inkännande, öppna och prövande förhållningssätt till de litterära texter hon arbetar med. Dessutom tar hon i dispositionen igen den stringens och exakthet som språket möjligtvis saknar. Om avhandlingens formalia är inte mycket att säga: enstaka korrekturfel har smugit sig in här och där, i något fall saknas en röstmarkör, i ett annat ett ord i ett citat. Ingenting som försvårar förståelsen eller går utöver det vanliga. Däremot anser jag att avhandlingens titel är något missvisande, då den i alltför hög grad riktar uppmärksamheten mot den metod Lindbo utvecklar. "När bakgrunden blir förgrund: en ekomateriell analys av kön, ålder och kolonialism i efterkrigstidens svenska prosa" hade enligt mig varit en mer rättvisande titel – men onekligen betydligt tråkigare.

Sammanfattningsvis är *Den sinnliga uppmärksamheten: materiellt ekokritiska läsningar av svensk prosa från antropocen* en ambitiös, välskriven och innovativ avhandling som ger nya perspektiv på några av den svenska efterkrigstidens mest komplexa och hyllade författarskap, nämligen Stig Dagerman, Birgitta Trotzig och Mare Kandre. Genom en läsart som uppmärksammar bakgrunden istället för förgrunden sker en omfokusering från människan och hennes existentiella och psykoanalytiska belägenhet, till den mer-än-mänskliga omgivning som i Lindbos analyser tillskrivs potentiell agens, kreativitet och mobilitet. På så vis utkristalliseras andra perspektiv på de litterära texterna än vad som har varit fallet i den tidigare forskningen. Mina största invändningar har varit bristen på historisk och litteraturvetenskaplig contextualisering samt diskrepansen mellan kappa och artiklar i av-

seende till centrala teoretiska begrepp, men jag vill understryka att dessa påpekanden inte alls förminska det faktum att Lindbos avhandling förutom att bidra med nya förståelser av de författarskap som studeras dessutom påvisar vad det pågående paradigmskiftet från humanism till posthumanism kan innebära för litteraturvetenskapen som ämne. Omfamnandet av eklekticism och kreativitet är övertygande, kunnigt och modigt, ja, stundtals djärvt, och avhandlingen erbjuder därmed en mångfald olika möjligheter för andra forskare att ta vid där Lindbo slutar.

Ann-Sofie Lönngren

Linus Ljungström, *Jordnära ordbrottningar. Bygdeskildringar som modernistisk ordkonst hos Stina Aronson, Tage Aurell, Stig Dagerman och Sara Lidman*. Uppsala universitet. Ellerströms. Malmö, 2023.

Linus Ljungströms doktorsavhandling *Jordnära ordbrottningar. Bygdeskildringar som modernistisk ordkonst hos Stina Aronson, Tage Aurell, Stig Dagerman och Sara Lidman* (2023) utgår ifrån ett uttalande av litteraturkritikern Sigvard Mårtensson, som i *Bonniers Litterära Magasin* 1953 uppmärksammar den "avantgardistiska position folklivsskildringen intar i vår nya berättarprosa" (s. 13). Detta är en anmärkningsvärd observation menar Ljungström, mot bakgrund av att folklivs- eller bygdeskildringen vanligtvis har uppfattats som en formellt traditionell och pejorativt provinsial genre, med lågt kapital på det litterära värdefältet, medan det modernistiska avantgardet förknippats med idealiserat nyskapande och en utmanande hållning till konventioner och normer. Syftet med Ljungströms avhandling klarläggs då vara att "undersöka denna förment avantgardistiska bygdelitteratur med fokus på fyra författare som kring decennieskiftet 1950 skapade säregna verk med bygdemiljön i centrum: Stina Aronson (1892–1956), Tage Aurell (1895–1976), Stig Dagerman (1923–1954) och Sara Lidman (1923–2004)" (s. 15). Denna övergripande syftesformulering förtydligas på två vis. För det första, förklarar Ljungström, ligger fokus på att "klarlägga hur bygden, i synnerhet betraktad som språklig, social miljö, har använts som litterärt material, diskursivt och narratologiskt, i en medveten konstnärlig praktik, en poetik" (s. 15). För det andra avser avhandlings-